

Dieks Visser

Arthur Honegger - Danse de la chèvre pour flûte seule

Honegger (1892-1955) is geboren in Zwitserland, maar leefde voornamelijk in Frankrijk, waar hij ook overleed. Hij wordt daarom door de Fransen als Frans componist en door de Zwitsers als Zwitsers componist gezien. Hij maakte deel uit van de 'Groupe des Six' en kreeg bekendheid met zijn grote koorwerken *Le Roi David* (1921), *Jeanne d'Arc au Bûcher* en *La danse des morts* (1938). Eenvoud en concentratie zijn belangrijke kenmerken van zijn muziek, die rijk is aan contrasten en dramatische dreiging.

Danse de la chèvre is een van zijn vroegste werken. Het werd in 1919 geschreven, maar pas in 1932 - met nogal wat drukfouten - uitgegeven bij Salabert te Parijs. Het duurt ruim 3 minuten. Het stuk is opgedragen aan de fluitist René Le Roy, en bedoeld om te worden gedanst. Het werd in 1919 door Le Roy in première gebracht tijdens een uitvoering van de danseres Lysana¹. Het behoort tot het standaard-repertoire van de fluitist en wordt net als *Syrinx* van Debussy vaak op toelatingsexamens gespeeld.

Om dit stuk te kunnen spelen moet je een aantal technische zaken goed onder de knie hebben. Allereerst de dubbele tongslag.

Het hele stuk wordt beheerst door het gepuncteerde ritme

waarbij de punt vervangen is door een zestiende rust.

Dit betekent dat de zestiende noot na de rust bij de volgende achtste gedacht wordt en meer het karakter van een voorslag heeft.

Er zijn twee mogelijkheden om dit ritme met 't,k' te spelen:

of

De eerste heeft mijn voorkeur, omdat de zestiende hierdoor lichter en soepeler bij de laatste achtste gevoegd wordt. De tweede mogelijkheid neigt naar een accent op de zestiende noot, wat remmend werkt en niet de bedoeling is. Mijn ervaring is, dat nogal wat fluitlerlingen de dubbele tongslag vermijden. Meestal omdat hen gezegd is, dat die alleen maar een 'noodoplossing' is die je pas gebruikt als de enkelvoudige tongslag (t,t,t) het tempo niet meer aankan, of omdat ze het lastig vinden de 'k' goed gearticuleerd te krijgen. Dat laatste is zeker waar - reden temeer om hem goed te oefenen en toe te passen. Het eerste argument is overigens niet juist: de dubbele tongslag is een articulatievorm. Dat wil zeggen, dat de dubbele tongslag het mogelijk maakt reeksen van snelle noten te groeperen en de starheid van de enkelvoudige tongslag te doorbreken.

Een uitstekende etude als voorbereiding op het spelen van *Danse de la chèvre* is no.12 uit de 24 grosse Etüden opus 15 van Andersen (voorbeeld 1).

zodat ze wat op adem kan komen... maar al gauw beginnen die twee opnieuw, nu nog heftiger en opzweperder, totdat het geitje uiteindelijk uitgeput

Voorbeeld 1

Een ander veel voorkomend technisch probleem is het spelen van de lage c en cis. Maar al te vaak zie en hoor je het geworstel met deze noten, vooral in maat 7 van het eerste gedeelte, en in de maten 24, 47 en 48 van de 'Danse Vif'. Natuurlijk spreken de lage tonen moeilijker aan, maar als je kijkt naar het onge-disciplineerde bewegen van vingers en pols aan de rechterhand is het niet zo verwonderlijk dat deze noten er niet goed uit komen. Door het draaien van de pols, en ook nog de onderarm, raakt de fluit uit balans, het mondgat verschuift, en het resultaat is wind in plaats van toon. Je moet streng voor jezelf zijn en een goede pinkbeweging aanleren. In het kort komt het hier op neer: als uitgangspunt voor de houding van de rechterhand neem je de lage c¹. Let op, die houding verandert niet! Je pink schuift naar de cis door hem naar je toe te trekken in een krommende beweging, alsof je krabt, en je schuift hem terug door hem weer te strekken. De hand blijft stil en beweegt niet.

Tot zover deze technische uiteenzetting.

Na mijn conservatoriumopleiding, eind jaren '60 in Amsterdam, ben ik in de gelegenheid gesteld mijn studie in Parijs voort te zetten bij René Le Roy. Natuurlijk hebben we daar ook de *Danse de la chèvre* behandeld. Ik herinner me dat nog heel goed. Nadat ik het voorgespeeld had, vertelde hij me het volgende verhaal:

“Hoog in de bergen, waar de lucht al ijl begint te worden, zien we een herdersjongen die, gezeten op een steen, zijn geiten hoedt. Om de tijd te doden speelt hij op zijn herdersfluit een wat weemoedige melodie. Een klein geitje spitst de oren bij het horen van de fluittonen en komt dichterbij, alsof ze aange-trokken wordt door de magische klank van de fluit. Plotseling maakt ze een paar sprongetjes van enthousiasme... de herdersjongen, die dit ziet gebeuren, maakt zijn wat weemoedige melodie haastig af en begint op het ritme van het springerige geitje een melodie te spelen. Het wordt een snelle levendige dans, die steeds uitbundiger wordt. Het geitje geraakt helemaal in de ban van de opzweperde melodie en danst en springt naar het pijpen van de fluit. Als de herdersjongen merkt dat ze het haast niet meer bij kan benen, doet hij het wat rustiger aan,

in elkaar zakt. De herdersjongen probeert haar nog in beweging te krijgen, maar het resultaat is een paar stuiptrekkingen, en tot slot helemaal niets meer... Dan wordt het stil in de bergen.

De herdersjongen begint opnieuw aan zijn weemoedige melodie... en de mist, die optrekt uit het dal, sluit zich om het tafereel.”

Het is nu wel raadzaam de muziek erbij te nemen, omdat anders mijn aanwijzingen niet meer te volgen zijn. Wanneer je de compositie gaat bekijken valt je meteen op, dat het begint met een langzame inleiding in 4/4 maat die moet leiden tot de vlugge dans in 9/8 maat, en dat de laatste 5 maten weer in de 4/4 maat staan, in het tempo van de inleiding.

De langzame inleiding begint met een opstapeling van kwarten, waarvan de eerste een overmatige is. Dat geeft een hele open, 'heldere' sfeer, die m.i. vibratoos dient te worden gespeeld. Zacht beginnend bouw je een licht crescendo op naar de overgebonden e² om vervolgens weer af te nemen. Het moet heel natuurlijk en ontspannen klinken... er zit een soort luiheid in. Let op de zuiverheid van de b aan het einde van m. 2, en voer de pinkverschuiving bij de eerste overmatige kwart goed uit!

Bij m. 3 begin je weer opnieuw, maar nu trek je het crescendo door naar de as van de triool, waarna je diminuendo maakt tot de overgebonden e. Op de f herneem je het crescendo, en je laat de as van de triool nog duidelijker klinken; dan weer afnemen tot de e, ademen en nu nog breder en sterker de f en de as laten klinken, om vervolgens in een schommelend tempo met diminuendo af te dalen naar de lage d. Met dat 'schommelend' bedoel ik: langzaam beginnen, dan versnellend in groepjes van twee (e-g / cis-e) en drie noten (ais-b-bis), en tenslotte de triool weer vertragend, zodat er sprake is van een zachte landing.

In de oude uitgave, waar veel fouten in staan², begint de e van de 3e tel in m. 4 met een boog. Dat is verkeerd: de boog van maat 3 moet doorlopen tot en met deze e; vanaf de f, die wordt aangezet, zijn de noten weer gebonden tot en met e van de volgende maat. Dan volgt een ademhalingsteken, de f wordt

opnieuw aangezet en het legato duurt tot de lage d. In de triool van m. 6 is in de oude uitgave een herstellingsteken voor de a vergeten; er moet dus een a klinken, niet ais! Zie voorbeeld 2.

In de oude druk ontbreekt verder in m. 7 de aanduiding 'Tempo Vif'; bovendien moet in deze maat niet alleen de eerste triool staccato worden gespeeld, maar ook de derde (zie voorbeeld 3). Deze maat is, zoals ik al eerder schreef, problematisch. Je moet hier even denken aan het tempo dat je straks in de dans gaat nemen. Dit ritmische stukje moet nauwelijks klank hebben. Door de scherpe staccato aanzet klinkt de fluit vanzelf, en krijgt de uitvoering een percussie-achtig effect. Het stukje eindigt even onverwacht als dat het begonnen is. De fermate op de rust geeft de verbazing aan - 'Wat krijgen we nou?' Dan begint de melodie van kwarten weer, en de rust lijkt weergekeerd.

In m. 10 staat de melodie voor het eerst zonder boog genoteerd; dit wordt in de laatste uitgave met tenuto-streepjes onderstreept. De onrust neemt hier toe, en er wordt met een groot crescendo toegespeeld naar de bes, die met een accent wordt neergezet. Dan volgt een buiteling van noten, die weer op de bes tot stilstand komt, om vervolgens, steeds sneller wordend, in een chromatische ladder naar beneden te tuimelen. Het crescendo van m. 10 moet volgens mij onder de noot c aan het begin staan; onder de bes van m. 11 past een accelerando dat doorgaat tot de lage e van m. 13. Er is dus een enorme toename aan

snelheid. Van de bogen in m. 11 t/m 13 snap ik niet veel. Ik voel de bes veel meer als het punt waarop de vallende en de almaar versnellende beweging begint; vandaar dat ik steeds op de bes de boog laat beginnen (voorbeeld 4).

In m. 11 haal ik op de maatstreep adem, dus voor de bes. Door degenen die niet uitkomen met hun adem kan ook nog adem worden gehaald in m. 12 direct na de overgebonden bes. De chromatische toonladder is weliswaar in tweeëndertigsten genoteerd, maar staat wel in een 4/4 maat; volgens mij moet deze in sextolen worden gespeeld, dus onderverdeeld in groepjes van zes. Dan is de maat precies vol.

Danse - Vif

De dans moet in een levendig en snel tempo worden gespeeld. Ik denk hier aan een tempo van ongeveer [♩.] = 100. Het gepuncteerde ritme is van essentieel belang. Het ritme van de dans krijgt twee accenten, te weten de eerste en de tweede tel, aangegeven door tenuto-strepen, de rest wordt licht staccato gespeeld. Het gevaar is groot, dat door de lengte van de 2e tel het accent meer op de tweede dan op de eerste tel komt. Pas daarvoor op! De eerste tel krijgt het hoofdaccent, de tweede tel moet licht en veerkrachtig worden gespeeld en ondanks het tenuto-streepje niet te lang. Waak er ook voor dat je de tweede tel niet te vroeg speelt; houd steeds even in, zodat je op tijd op de tweede tel komt.

Voorbeeld 2

Voorbeeld 3

Voorbeeld 4

T^o Vif

De dans begint zacht en krijgt een opbouw in crescendo, dat loopt tot forte in m. 25. De eerste 5 maten (14 t/m 18) hebben een oplopende spanning tot m. 17, waarna het weer afloopt tot m. 19. In m. 17 moeten, evenals in m. 52, tenuto-streepjes op de eerste en tweede tel staan. Voor de hoge f in m. 16 kun je ademhalen. Na een licht ritenuto in de laatste drie achtsten van m. 18 pak je het tempo met nieuwe energie weer op en gaat vanuit een mf verder opbouwen naar het forte van m. 25. M. 24 is een probleem: als we in maat 23 adem hebben gehaald voor de b-triller, duikelen we in een gigantische vaart op de zo moeilijke lage c af, die ook nog eens met een accent moet worden gespeeld (voorbeeld 5).

Voorbeeld 5

The image shows a musical score for two measures. Measure 23 is in 3/8 time and contains a trill (tr) over a note, followed by a series of notes with a crescendo (cresc.) marking. Measure 25 starts with a forte (f) dynamic and a breath mark (v) above the first note. The score is written on a single staff with a treble clef.

Studeer dit stukje vele malen steeds apart, en wel op de volgende wijze:

- Begin op de b-triller met naslag, zet de c aan met t en speel door tot en met de lage c (gedrukt staan de kleine zestienden met een boogje als voorslag voor c; dit moet m.i. andersom zijn). Oefen de pinkwisseling c^2 - c^1 , van dis-hevel naar c-hevel: je zet de pink op de c-hevel (dus niet schuiven) en je **schuift** hem er van af! Nu is de balans wel even moeilijk, als je van c^2 naar c^1 gaat en je pink er even af moet halen; de pink als steunpunt valt dan even weg. Oefen dit eerst langzaam, zodat je voelt wat je doet, en breng de steun meer naar je linkerhand. De lage c zet je met een accent aan. Dit doe je door middel van een felle tongaanzet tegen de bovenlip, waardoor een soort knalletje ontstaat (attaque) en de c^1 eerder tot klinken komt. Als je dit allemaal onder de knie hebt, ga je verder met m. 24.

Neem de eerste groep apart, van c^1 t/m f^1 . Ook hier is de pink weer een probleem. Begin op c^1 en schuif vervolgens de pink naar de des-hevel (zonder polsbeweging), haal hem eraf om de d te spelen en zet hem voor de es vervolgens iets gekromd op de es/dishevel. Deze bewegingen moeten zeer ritmisch geïnfend worden, anders blijft het daar rommelen.

Na de chromatische loop van maat 24, die de inleiding is tot de reprise van m. 25, speel je het ritmische thema op volle sterkte. Na de f, waarboven een tenuto-streepje hoort te staan, haal je adem. Het accent dat boven de c van de tweede tel staat moet ook een

tenuto-streepje zijn; dezelfde tenuto-streepjes horen in m. 26 te staan.

Speel in m. 27 t/m 29 de eerste twee loopjes, die een reactie op elkaar zijn, sterk; de volgende twee zijn een echo van de eerste. In de oude druk stond aan het einde van het eerste loopje in m. 28 een fis^3 , wat in de nieuwe uitgave gelukkig veranderd is in f^3 . De loopjes komen steeds dichtter op elkaar te staan, waardoor er nog meer vaart in het stuk komt en de beweging een opzweepend karakter krijgt, met als hoogtepunt de hoge fis van m. 31. Dan ebt de spanning wat weg in een afbouwende reeks in gepuncteerd ritme, om vervolgens te blijven hangen op een decrescendo gespeeld, repeterend chromatisch

dalend loopje, waarvan de begin-toon a wat meer aandacht moet krijgen om een wat hijgend effect te bereiken. Het rallentando in m. 34 dient als inleiding tot de volgende vier maten. De komma voor m. 35 betekent hier geen stilstand, maar een rust, ontstaan uit het ritenuto. Hier haal je adem, maar het ritme gaat door; je begint dus op tijd.

Op m. 35 begint dan een wat rustiger dans, om het geitje de kans te geven wat op adem te komen. In de nieuwe uitgave staat hier 'Plus lent' boven. M. 36 is een poging om het geitje weer aan het dansen te krijgen, en inderdaad lukt dit door een wat afwachtende herhaling van e-fis (op de g van de derde tel moet een tenuto-streepje staan). Hoewel eerst nog moeizaam, krijgt de herdersjongen het in m. 38 voor elkaar het geitje te doen gehoorzamen aan zijn dwingende fluitspel. In een snel accelerando komen ze in het ritmische thema van de dans aan: Tempo Vif. Steeds opzweepender en duizelingwekkender worden de loopjes, het geitje moet almaar hoger springen. Na een flinke aanloop in m. 45 en 46 vindt de hoogste sprong plaats, bes^3 , waarna de melodie in duikvlucht (in de nieuwe uitgave 'très brillant') afdalt naar de lage c, om vervolgens weer in een crescendo en een licht ritenuto op te klimmen naar de reprise. In m. 46 moeten de laatste drie achtsten met de tenuto-streepjes zeer marcato worden gespeeld; speel de loop naar beneden in m. 47 zo snel als je kunt.

Herneem in m. 49 het tempo van de dans, die nog zeer dwingend gespeeld moet worden. Speel tot aan

m. 53 forte, pas dan volgt (m. 53) in de dalende reeks 'en diminuant', en tegelijk daarmee 'en rallentissant'. Het geitje raakt steeds meer uitgeput, en de herdersjongen gaat nog langzamer spelen, zodat de ban niet verbroken wordt. Hij herneemt het tempo van het eerdere (m. 35) Plus lent, en ondanks het verlokken g-a, g-a lukt het hem niet het geitje dit keer opnieuw aan het dansen te krijgen (in m. 55 moet weer een tenuto-streepje op de bes staan).

Na een enkel loopje... kan ze het nog?... volgen nog slechts enkele stuiptrekkingen. In m. 60 stort het geitje helemaal in. De laatste drie achtsten moeten sterk 'ritenuto' worden gespeeld, zodat er vanzelf een stilte van drie tellen valt. Dan wordt het weer stil in de bergen, en de herder herneemt zijn wat weemoedige melodie. Na alles wat er gebeurd is klinkt die simpele opbouw van kwarten heel anders. Het is voor veel fluitisten na al die drukte, heel moeilijk om zonder trillende lipspieren de melodie, die aan het begin van het stuk nog zo simpel en open klonk, aan het einde op een eenvoudige manier af te sluiten. Concentreer je op de grote lijn en speel naar de as van maat 63 toe; dan een fermate... houd de spanning erin, het is nog niet afgelopen.

In m. 64 nogmaals de opbouw van de melodie, maar nu moet je doortrekken tot de 'b', waarop je een licht crescendo maakt, om zo de rust naar de verlossende c te overbruggen. Deze c², die als een flageolet

gespeeld moet worden (staat niet in de oude uitgave), moet vaag en winderig klinken. Het moet zijn alsof je het verhaaltje uitblaast.

¹ Dobrinski, *Das Solostück für Querflöte in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*, p. 222.

² Overgenomen uit de aantekeningen van René le Roy, die in het bezit was van het handschrift. Eind jaren '70 is een herdruk gepubliceerd, waarin veel van deze correcties zijn verwerkt.

Dieks Visser studeerde fluit aan het Amsterdamsch Conservatorium bij Pieter Odé en vervolgens in Parijs bij René le Roy (Premier Prix en Prix d'Excellence de la ville de Paris 1971). Sinds 1973 is hij als docent verbonden aan het conservatorium in Amsterdam, aanvankelijk voor bijvak fluit, tegenwoordig ook hoofdvak fluit en methodiek. Als uitvoerend musicus heeft hij zich vooral met kamermuziek bezig gehouden.

